

Проблеми при усвояване на средствата от структурните фондове на Европейския съюз в България

Аглика Кънева*

Резюме: Публикацията е посветена на проблемите, положителните страни и насоките на усвояване на фондовете на Европейския съюз в България. Изброени са основните проблеми, възникващи в процеса на усвояване на европейските средства пред гържавната администрация и бенефициентите. Правят се препоръки за преодоляване на проблемите.

Ключови думи: Европейски съюз, бюджет на Европейския съюз, регионална политика на Европейския съюз, фондове на Европейския съюз.

JEL: F36.

Степента на усвояване на средствата от структурните фондове (СФ) е от съществено значение за повишаването на икономическия растеж и намаляването на безработицата в България, тъй като европейското финансиране е основният финансов ресурс, който се влива в българската икономика. Той се равнява на 4 % от БВП на страната, като това е най-високият дял в ЕС. Ето защо тук се прави кратък преглед на основните проблеми и тенденции в тази насока.

Основната цел на статията е да се изследват проблемите при усвояването на средствата от европейските фондове и се анализират мерките за преодоляването им.

* Аглика Кънева е доктор, асистент в катедра „Финанси“ на УНСС, e-mail: aglika.kaneva@abv.bg

За да се реализира целта, в статията се очертават следните конкретни задачи:

1. Проучване на основните проблеми пред гържавната администрация и бенефициентите при усвояването на фондовете на ЕС в България.
2. Изследване на насоките за усвояването на средствата от структурните фондове в България през програмен период 2014-2020 г.
3. Определяне на мерките, които следва да се предприемат за преодоляване на проблемите при усвояване на европейските фондове.

Предмет на изследването е усвояването на фондовете на ЕС.

Конкретни обекти на изследването са:

1. Същностната характеристика на фондовете на ЕС;
2. Препоставките за оптималното усвояване на европейските фондове в България;
3. Проблемите, възникващи при усвояването на финансирането от европейските фондове.

Основната теза на разработката е да се обоснове значението на решаването на проблемите по СФ за повишаване на степента на усвояването им. Познаването на фондовете на ЕС – тяхната същност, специфичните им характеристики, проблемите пред гържавната администрация и бенефициентите при получаване на финанси-

ране по тях, особеностите при усвояването им и предимствата от използването им за финансиране на българската икономика, са необходими предпоставки за успешното използване на този изключително ефективен финансов инструмент в България.

Използваната методология е комбинация от няколко метода на анализ и по-конкретно сравнителен анализ, индукция и дедукция, дескриптивен анализ и синтез, историко-логически анализ. Предпочитание се отдава на аналитичния подход, който гарантира по-голяма обективност на резултатите.

1. Основни проблеми при усвояването на фондовете на Европейския съюз в България

Положителните страни на изградена система за усвояване на финансовите ресурси по СФ са точното разграничаване между права и отговорности на отделните равнища, нормативно регламентиране на процесите, изграждането на финансов механизъм, съществуващата система за мониторинг, периодични оценки на финансирането и др.

Съществуват редица проблеми при усвояването на средствата по СФ, които забавят и пречат на усвояването на фондовете. Тук се изброяват някои от тях:

1.1. Проблеми пред бенефициентите:

- С изключение на големите градове познанията и опитът за разработка на проекти и създаване на партньорства между потенциалните бенефициенти по СФ са ниски. Ниска е и подготовката на потенциалните бенефициенти на средствата от ЕС за изготвяне на оферти за явяване на тържни процедури. Степента на разработване на допустими проекти по СФ се запазва чувствително по-висока в регионите, които имат опит по предприемаческите фондове (ПФ).

Добро решение на този проблем е публикуване на резюмета на одобрени проекти в интернет. За съдействие и контролиране на малките общини при изготвяне на европейски проекти би могло да се създаде публично-частна или изцяло държавна компания, каквито функционират в Словения и Литва. Българското правителство създаде мобилни групи, които да обучават общините при изготвяне на качествени проекти по ЕФ. Целта е да се помогне регионите да изградят административен капацитет. Когато имат достатъчно опит и капацитет, на общините ще бъдат предоставени по-големи правомощия. Реформата на децентрализацията предвижда общините да кандидатстват за европейско финансиране директно, без проектите им да минават през министерствата, каквато е практиката в Гърция и Унгария.

- Със средства от фондовете в повечето случаи може да се финансира само част от проекта, за който се кандидатства. При подаване на документите фирмата следва да покаже и други източници на финансиране, с които ще участва в проекта. Добре е те да са собствени средства, за да докаже, че е платежоспособна. Това е пречка за МСП в страната, които не разполагат с достатъчно финансови ресурси. ДФ "Земеделие" работи по схема за осигуряване на кредит чрез търговските банки на кандидатите по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР). Подписа се Меморандум за разбирателство между Министерството на земеделието и храните (МЗХ), ДФ "Земеделие" и Асоциацията на банките в България. Целта е банките да оказват подкрепа при отпускане на кредити на земеделските производители, които да станат по-достъпни в условията на икономическа криза. Разработват се конкретни продукти и схеми, които да бъдат предложени на земеделските производители по линия на директните плащания на площ, кредитните линии за подпомагане, живот-

Финанси и инвестиции

новъдството и ПРСР. МЗХ създаде гаранционен фонд, който да обслужва селското стопанство и да подпомага фермерите при финансирането на проекти от търговските банки. По-подробно фондът и проблемите при функционирането му се разглеждат във връзка с ПРСР.

Създаден беше Фондът за органите за местно самоуправление в България (ФЛАГ). Средствата от него се използват за отпускане на заеми за органите на местното самоуправление и местните гружества за комунални услуги, които кандидатстват за финансиране от СФ на ЕС. Целта на този вид кредити е да улесни общините при подготовката на проектите в тяхното пълно работно проектиране със съответните икономически анализи, екологични оценки, апликационни форми, да осигури мостовото финансиране и временното покриване на недостига при изпълнението на проектите и други дългосрочни разходи, свързани с ДДС и необходимо допълващо съфинансиране по проекта. Фондът забави старта си с няколко години. Ресурсът, с който разполага, е ограничен спрямо средствата, които следва да бъдат усвоени, както и спрямо обема на проектите, които са подадени и част от тях одобрени. Общият разполагаем кредитен ресурс за 2009 г. е 200 млн. лв. През 2010 г. ФЛАГ е отпуснал кредити на стойност 62,785 хил. лв., през 2011 г. 95,443 хил. лв. (Годишен доклад за дейността и финансов отчет на Фонд за органите за местно самоуправление в България ФЛАГ ЕАД за 2011 г., с. 5), а през 2012 г. 136,560 хил. лв. (Годишен доклад за дейността и финансов отчет на Фонд за органите за местно самоуправление в България ФЛАГ ЕАД за 2012 г., с. 4), включително мостово финансиране и общинско съфинансиране. Това е определящо за факта, че към момента той не успява да реализира пълноценно функциите си. Като цяло обаче процесът на усвояване на ЕФ в България определено се нуждае от подобна институция.

- Необходимостта от мостово финансиране за реализация на проектите прави банките естествени участници в усвояването на европейските средства. Много бенефициенти срещат трудности при получаването на банкови кредити. Някои от тях изпадат във финансови затруднения, когато администрацията закъснява с превеждането на междинните плащания по проекти и бенефициентите не могат да изплащат задълженията си към банките. Тези проблеми се изострят в условията на финансова криза, когато много фирми имат финансови трудности. Заради кризата банките въвеждат по-стриктни критерии при оценка на проекти и ограничават отпуснатите кредити. Това затруднява получаването на кредит от бенефициентите още повече.

За преодоляване на необходимостта от мостово финансиране при реализацията на проектите българската администрация би могла да въведе авансовото превеждане на цялата сума по проекта от гържавния бюджет на бенефициента по примера на Ирландия. Впоследствие междинните и крайните плащания по проекта от Европейската комисия (ЕК) се правят към гържавния бюджет.

- Друг проблем за една фирма може да се окаже сложната и обемна документация, която следва да се попълни, когато се кандидатства за финансиране по програма на ЕС. При пропуски проектът автоматично се отхвърля.

Добро решение е фирмата да си наеме специализиран консултант по програмата, за която кандидатства. Това означава допълнителни средства, които фирмата следва да задели. Това в някои случаи възпира потенциалните кандидати да кандидатстват или да сключат договори. В Гърция например проектните документи се изготвят от банките, които в последствие участват и във финансирането на одобрените проекти.

• Като проблем се отчитат твърде високите очаквания на бенефициентите относно възможностите за получаване на съфинансиране и нивата на подкрепа на изпълняваните от тях дейности. Една от вероятните причини за това са слабости при програмирането. Програмирано се е централно в Министерството на финансите (МФ), а не „отдолу нагоре”, т.е. общински план за развитие, областна стратегия за развитие, регионален план за развитие, НСРР (Решение на МС № 312/2002 за приемане на стратегия за участие на България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС, с. 8). Не са провеждани консултации с бенефициентите. Националните стратегически документи са пригодени към програмните документи. Част от заложените цели не отговарят на действителните нужди и не отчитат капацитета на бенефициентите. Програмирането следва да се прави на регионално ниво, за да има бенефициенти, заинтересовани да създават проекти в зададените приоритетни области на европейските програми (ЕП). Не всички програмирани интервенции отговарят на икономическата ситуация в страната. В някои случаи европейското финансиране не се насочва към секторите, където то е от най-голяма необходимост. Тази практика се наблюдава още при ПФ, като например по Програма САПАРД част от заложените показатели в НПРЗСР са явно неадекватни, съотнесени към реалните нужди на българското селско стопанство. Наблюдава се многократно превишаване на усвоените и договорени над планираните стойности по някои показатели. Това налага пренасочване на средства между мерките по Програмата. В резултат на това българските МСП се натъкват на трудности при кандидатстването и по ОП „Конкурентоспособност на българската икономика”. Друга причина за несъответствието между очакванията на бенефициентите и реалните възможности, предоставяни от ЕП, е неприлагане на принципа на партньорство, т.е. недостатъчно

включване на потенциалните бенефициенти. Това води както до невъзможност те да се идентифицират с разработените от правителството програми и мерки, така и до ниска мотивация и интерес да разработват и предлагат допустими и качествени проекти. Донякъде това се дължи и на недостатъчната информираност на бенефициентите.

• Фирмите се сблъскват с редица проблеми при кандидатстването им за обществени поръчки. Обявата за търг често е насочена към определен кандидат изпълнител. Това е недопустимо по закон. Съществуват критерии, които нямат отношение към предмета на обществената поръчка, но по които някой от кандидатите може да се представи по-добре. Например какъв трябва да бъде видът на строителната техника, с точно определени характеристики. Добре е експерти в съответната област да участват в съставянето на тръжните условия, за да се гарантират честни конкурси и завършване на проектите в срок и с нужното качество. Обикновено печели кандидатът, който дава най-ниска цена, но не за сметка на по-икономично изпълнение на обществената поръчка, а защото се е договорил с възложителя да изпълни поръчката с груг обем или материали. Това изкривява пазара и прави неефективно влагането на бюджетни средства. По тази причина не е добре да се оценява само по най-ниска цена. В това отношение не се спазва нормативната разпоредба, която допуска като критерий за оценка най-ниска цена и икономически най-изгодна оферта.

Всички страни – членки на ЕС, поставят и груги критерии за класиране при провеждане на търгове освен най-ниската цена. Повечето гържави елиминират най-ниските и най-високите оферти и оценяват средните оферти. В България често разликата между най-ниската и най-високата оферта е двойна. Този факт води до ситуацията, при която спечелилият с най-ниска цена не изпълнява обекта в срок, подписва анекси

Финанси и инвестиции

и го изпълнява на офериранията най-висока цена. Сега опасността от ниските оферти е много по-голяма, защото по СФ корекции в цените с анекси не може да има – заложената цена не може да се надвишава.

С цел намаляване на корупцията, по-голяма прозрачност при възлагането на обществени поръчки, по-висок контрол и по-голяма ефективност на разходите беше създаден Централен орган за обществени поръчки. С Постановление на Министерския съвет (МС) № 112/04.06.2010 г. (ПМС № 112 от 04.06.2010 г. за създаване на Централен орган за обществени поръчки за нуждите на органи на изпълнителната власт, с. 1) министърът на финансите е определен за Централен орган за обществени поръчки. Той се подпомага от дирекция „Централно звено за финансиране и договаряне“ при МФ. Централният орган за обществени поръчки е оправомощен да провежда процедури за възлагане на обществени поръчки само за нуждите на изпълнителната власт. В обхвата му на дейност попадат МС, всички министри, както и второстепенните разпоредители с бюджетни кредити към тях.

По ОП „Околна среда“ по отделни проекти са спирани тръжните процедури и е преминавано към процедури на пряко договаряне. ЕС е поискал проверки по тези проекти и промяна на правилата за избор на изпълнители. Заради същия проблем по Програма ИСПА ЕК санкционира България. По ОП „Регионално развитие“ при част от проектите се наблюдава забавяне в изпълнението също заради процедурите за възлагане на обществени поръчки. По част от процедурите решенията се обжалват, а други процедури са прекратени и обявени отново.

1.2. Проблеми от кадрови характер:

- Няма достатъчно подготвени кадри, които да изготвят проектите, с които се кандидатства. В тази връзка следва да се финансират курсове за обучение на специалисти, които да изготвят проекти.

- Няма достатъчен брой добре подготвени специалисти по организацията и управлението на помощта. Решение в тази насока е разработването и прилагането на ясна кадрова политика по усвояването на средствата от ЕФ. Нужни са подготвени кадри от висшите училища с умения и квалификация, отговарящи на изискванията на ЕС. В същото време заетите с тези дейности следва да получат достатъчно добро възнаграждение като стимул за извършваната от тях отговорна работа.

- Като основен проблем се отчита неспособността на администрацията да назначава и да задържа на работа високообразовани и мотивирани служители, особено с професионална подготовка в сферите на финансите, правото и икономиката. Този проблем е пряко свързан с привлекателността на гържавата като работодател, но важи с еднаква сила не само за централната гържавна администрация, а също и за регионалните и местните власти. Следва да се решат въпросите за преготвяване на високото текучество на кадри. Това може да стане, като се наемат хора с необходимата квалификация, качества и познания. Този е най-прекият път към ускоряване на процеса на усвояване на средствата по СФ и повишаване на неговата ефективност.

Държавата вече разработи и прилага механизми за допълнително стимулиране на гържавните служители от централните звена на администрацията, ангажирани в управлението на ЕФ. Такива механизми обаче няма създадени и все още не се планират за служителите в регионалните и местните звена на администрацията.

1.3. Проблеми от организационен характер:

- Съществува сериозно забавяне с подготовката на тръжните документи, дори когато участват външни консултанти, и в случаите на сходни проекти. Това е причинено от факта, че се изискват голям брой

документи, издавани от различни институции. Набавянето им отнема време и значителни финансови разходи.

- Процесът на усвояване ще бъде по-ефективен, ако е осигурен с ясни и разбираеми наредби и процедури за правата, отговорностите и задълженията на различните институции. Съществуват пропуски в националното законодателство в тази област.

- Служителите, които отговарят за ЕП, се презастраховат с допълнителна документация, която не е спомената в официалните наредби.

- Правилата по ЕФ са комбинация от официалните наредби и множество вътрешни разпореджения за българската администрация.

По последните две точки би могло да се предприемат мерки по посока на опростяване на процедурата по кандидатстване за финансиране и намаляване на необходимата документация. Вероятно е възможно да се премахнат и някои изисквания за съдържанието и оформлението на документите, посочени в наредбите. На практика този проблем е решен по аналогичен начин и в останалите нови страни – членки на ЕС.

- Основен проблем в тази област е неинформираността на потенциалните бенефициенти. С цел да се увеличи участието на потенциалните бенефициенти в процеса на усвояване на ЕФ се проведеха многобройни информационни кампании. В тази насока отново можем да почерпим опит от първите десет присъединили се към ЕС страни, например “гни на отворени врати” в дадено ведомство за консултиране по специфични въпроси във връзка с даден конкурс по примера на Литва. Необходима е информационна система за получателите на средства от ЕФ и за цялостното им управление. Информацията следва да бъде синтезирана, уеднаквена и достъпна за всички. В България вече е изградена такава система. Част от нейните модули

вече функционират. Информационната система за управление и наблюдение на средствата от структурните инструменти на ЕС включва модул за публична информация и електронни услуги за бенефициентите. Чрез модула за публична информация данните в информационната система са достъпни за бенефициентите, с което се повишава прозрачността при изпълнението на оперативните програми (ОП). Също така бенефициентите могат електронно да подават своите проектни предложения, а при спечелен проект – техническите и финансовите си отчети за неговото изпълнение.

- Бавният оценителен процес – наблюдава се постоянно голямо забавяне при оценката на проекти. Сроковете за разглеждане и одобрение на проекти по ЕП не се спазват от администрацията. Като мярка за преодоляването на този проблем се въведе тримесечен срок за извършването на оценка на подадените проекти.

- Недостатъчен е капацитетът на държавните органи, отчитащи разходите по проекти по ОП „Транспорт” и ОП „Околна среда”, бързо да ги придвижват към ЕК за плащане.

- Основните въпроси, свързани с ЕФ, се уреждат от постановления на МС. Липва закон за управлението на СФ, който цялостно да урежда процедурите по предоставяне и управление на средства от ЕС и да регламентира координацията между органите на национално и регионално ниво.

1.4. Проблеми по ОП “Околна среда”:

- ЕК предупреди България, че плащанията по ОП “Околна среда”, които бяха временно прекъснати през ноември 2013 г. заради проблемите в Програмата и констатираните от европейските одитори пропуски в провеждането на обществените поръчки, може да бъдат окончателно замразени. Причината за спирането на близо 192 млн. лв. са четири проекта, за които

Финанси и инвестиции

експертите от ЕК смятат, че са сключени при съществени дефекти в обществените поръчки. Европейските одитори по време на проверката, извършена през септември и октомври 2013 г., са установили недостатъчни финансови корекции заради установено смесване на критерии; недостатъчно дълги уведомителни срокове за подаване на оферти (според нормативната уредба на ЕС срокът е 52 дни); дискриминация на база членство в Българската търговско-промишлена палата (не е била дадена възможност за кандидатуване на фирми, членуващи в подобни организации в чужбина); неравнопоставено третиране на кандидатите (в един ревизиран случай е имало кандидат, който е трябвало да отпадне, ако са били приложени правилата за останалите кандидати). Спрените плащания от ЕК по ОП "Околна среда" в размер на 1,4 млрд. лв. са за сметка на националния бюджет.

Много е важно от българска страна да се констатират всички пропуски, да се идентифицират проблемните проекти, да се наложат финансови корекции там, където е необходимо и да се докаже, че системите за управление и контрол работят, за да бъдат възстановени плащанията. Националните органи следва да предоставят информацията относно предприетите корективни мерки. Екипът на Министерството на околната среда и водите (МОСВ) и управляващият орган на Програмата вече са разработили план за действие с мерки, насочени към възстановяване на плащанията от ЕК, който е в процес на изпълнение от края на миналата година. Планът е представен пред националния одитен орган Изпълнителна агенция „Одит на средствата от Европейския съюз“ към МФ и Централното координационно звено в администрацията на МС. Предприетите мерки включват подобряване на системите за финансово управление и контрол в управляващия орган на ОП "Околна среда"

и мерки в одитния орган за съгласуване на одиторските стратегии с одитните власти, така че да няма подобен тип несъответствия и разминавания, които водят до налагане на санкции. Извършва се проверка на над 300 обществени поръчки, проведени в периода 2009-2010 г., за изпълнението на финансирани с над 50 хил. лв. европейски средства общински проекти, заради съмнения, че има смесване на критерии, съкращавани са срокове и са нагласени процедурите. Въз основа на резултатите от проверката ще се определят финансовите корекции за неизрядните общини, които ще бъдат наложени. След изпълнение на корективните мерки и тяхното потвърждаване от страна на одитния орган и службите на ЕК следва плащанията по ОП да бъдат възстановени. Санкцията за страната ни ще бъде най-малко 40 млн. евро заради допуснатите грешки. Усвояването на средствата по ОП "Околна среда" е най-ниско. В момента по нея се изпълняват 213 проекта на стойност 5.29 млрд. лв., а са завършени само 145 проекта.

Държавата ще поеме част от финансовите корекции, които следва да плащат на ЕК общините, допуснали нарушения при изпълнение на европейските проекти. Това обаче ще става само в случаите, когато нарушенията са и по вина на държавни органи. Обсъждат се и други варианти и кой вариант ще се приложи ще се реши в диалог с Националното сдружение на общините в Република България (НСОРБ). Въпросът следва да се реши максимално бързо заради корекциите по ОП "Околна среда".

- Една от причините за забавянията по проекти по ОП "Околна среда" са обжалванията. Законодателството позволява подобни прийоми. Има общини, които стартират навреме по проекта си, но не могат вече година и половина да сключат договор с изпълнителя заради обжалванията. За софийския завод за боклук проблемът е в това, че въпреки че беше потвърден от

Висшия административен съд, срещу избора на строителя „Актор-Хелектор“ има жалби в ЕК. Тя е поискала обоснована информация за класирането на участниците, която е била предоставена от българска страна. Под риск са 200 млн. лв. европейски средства за строежа на софийския завод за боклук, тъй като заради обжалвания се бащи подписването на договор с избрания изпълнител.

1.5. Проблеми по програма за развитие на селските райони (ПРСР):

- Има вероятност за налагане на финансови корекции за над 38 млн. лв. по проекти по ПРСР. Причините са същите като по ОП „Околна среда“ – открити слабости при контрола на проектите, както и съмнителни условия в обществените поръчки. Тук отново става въпрос за проекти по общински схеми за обновяване на населени места и създаване на основни услуги на населението в селските райони. Именно към тях ПРСР в последните години пренасочва все повече средства заради риск от загуба на средства. Според главна дирекция „Земеделие“ българските органи не са спазили изцяло изискванията на законодателството на ЕС. По време на одит през 2011 г. представители на ЕК са открили различни проблеми при изпълнението на общински проекти: изкуствено разделяне на проект, за да се заобиколи таванът на финансирането по дадена мярка; придаване на прекомерна тежест на критерии като „непредвидени разходи“ при избор на изпълнители. Проектите са на общините Пирдоп, Септември и Долна баня, които са за реконструкция на инфраструктура, основно ВиК. ЕК констатира открити пропуски при контрола на тези проекти от страна на Фонд „Земеделие“, който съгласно европейските регламенти следва да прилага предварителен и последващ контрол на процедурите по обществени поръчки. По отношение

на липсата на контрол над обществените поръчки според ЕК разплащателната агенция по Програмата не е извършила подробна проверка на спазването на процедурите за възлагане на обществени поръчки и не е била запозната с жалбите по процедурите. Нормативната уредба на ЕС изисква ефективна проверка от разплащателната агенция по спазване на правилата на обществените поръчки на етап одобрение на проекта. Това изисква изчерпателен анализ на процедурата, който се осъществява от разплащателната агенция преди началото на проекта. Във връзка с разделянето на проекти по изкуствен начин според правилата на Програмата максимално допустимите разходи на проект на община са 3 млн. евро. Проверката показва, че община Пирдоп представя три заявления за подпомагане на село Душанци, като и трите се отнасят до един голям проект – за ВиК реконструкция, включително изграждане на пречиствателна система. Евентуално би могло да се приеме в полза на гържавата членка и бенефициента, че водоснабдяването се счита за един проект, пречиствателната станция – за втори проект, а канализационният проект – за трети проект. Според представителите на ЕК, ако групата е имал такива три проекта с общи разходи под 3 млн. евро, той вероятно би ги представил като един проект. В този случай обаче разходите за канализационния проект надвишават максималната стойност от 3 млн. евро. Заключение е, че проектите са представени след като са били разделени по изкуствен начин, за да бъде заобиколен таванът от 3 млн. евро. И трите проекта са били одобрени от разплащателната агенция в един и същи ден. Проектите по проверените две мерки от Програмата се финансират изцяло с европейски средства. Следователно според констатациите на ЕК общината няма стимул да избере офертата с най-ниска цена, тъй като не участва във финансирането на

Финанси и инвестиции

проекта. Одиторите са извършили проверка на проекти, свързани с изграждане на водоснабдителна и канализационна система, както и на мост над малка река. На търговете е избрана „най-добрата оферта“, като са приложени критериите за цена и за качество. При оценяването е гадана ниска тежест на цената, като при проверката на два вече приключили проекта поръчката е била възложена на фирмите с най-висока цена. Според одиторите българските органи не са предприели необходимите мерки за защита на финансовите интереси на ЕС. Ако ЕК прецени, че посочените проблеми са системни, съществува риск плащанията по Програмата да бъдат прекъснати, както това стана по ОП „Околна среда“. Проблеми с търговете съществуват и по ОП „Конкурентоспособност“ и ОП „Регионално развитие“.

- Плащанията по ПРСР се извършват бавно. По ПРСР са загубени безвъзвратно 39 млн. евро през 2011 г. и 51 млн. евро през 2012 г. заради бавни плащания. Бави се отпускането на средства по схемата за млади фермери и общинските мерки, към които има интерес. Един от основните проблеми през програмен период 2007-2013 г. е именно бавното договаряне и усвояване на европейски средства.

- По ПРСР се наддоговарят средства в размер на 127 % от бюджета по Програмата, с което се осигурява допълнителен ресурс от 189 млн. евро. От тези средства могат да се възползват около 40 общини. Това е мярка, която се предприема заради риска от неусвояване на средствата по Програмата. Авансовите плащания към общините възлизат на 50 % от стойността на проекта и тези средства се отчитат като усвоени. В края на 2012 г. и 2013 г. десетки малки общини получиха милиони евро за пътища и друга инфраструктура. Заради резултатите от извършен през януари 2014 г. одит от Главна дирекция „Земеделие“ ЕК може да не ни възстанови 423 млн.

лв. по ПРСР. Одитът е изготвен за периода 2011-2012 г. От началото на действие на Програмата до момента в ДФ „Земеделие“ са върнати лихви от застояли аванси по сметки на общини за 3 млн. лв. и все още не е установено дали това е пълната сума. Освен неяснотата с лихвите европейските одитори са отбелязали, че 86 % от плащаните аванси в последното тримесечие на 2012 г. все още не са изразходвани от общините и заключението на одиторите е, че очевидно са били извършени с цел да се заобиколи правилото $n+2$, т.е. годишният бюджет на Програмата да се усвои в следващите 2 години. За да се платят в кратък срок големи суми за общините, бяха взети средства от мерките за модернизация на земеделските стопанства и от селски туризъм.

- Съществуват проблеми и с Националния гаранционен фонд, който трябваше да компенсира собствени разходи на общините по проекти. Той е втората причина за вероятното налагане на санкцията от ЕК. От Фонда, създаден за да спаси 126 млн. евро по ПРСР от загуба в края на 2011 г., за първи път са усвоени средства едва през 2013 г. Усвояването на средствата от Гаранционния фонд е едва 7 %. Към Фонда няма да се прехвърлят нови средства. Тези средства следва да се усвоят до 2015 г. Едва преди два месеца започна първата кампания за популяризирането му сред селскостопанските производители. В момента се изработва ясна система за кандидатстване пред Гаранционния фонд за фермерски кредити.

Гаранционният фонд е приложен в България заради продължаващата и през 2011 г. финансова и икономическа криза в световен мащаб. Достъпът до получаването на кредити от търговски банки за селскостопанските производители като цяло беше силно затруднен. Много от бенефициентите със сключени договори получаваха откази от кредитните институции. Идеята бе със

средствата в Гаранционния фонд да се поемат 80 % от обезпеченията по кредити за земеделски производители. На практика банките не спазват това правило и изискват допълнителни гаранции от фермерите като обезпечение с материални активи извън проектите.

В одитния доклад на страната ни се дава срок от 2 месеца, в които следва да се предложат конкретни мерки по отношение на авансовите плащания на общините и Гаранционния фонд. Отговорът от българска страна е изпратен в срок. ДФ „Земеделие“, МЗХ и НСОРБ работят по съвместно изготвен екшън план. В резултат на извършен от ДФ „Земеделие“ анализ на правилата за кандидатстване при общините за новия програмен период ще има опростени правила или т.нар. типови бланки за кандидатстване, за които общините отгавна настояват. Тук следва да се отбележи, че в края на 2013 г. над 100 млн. евро отново бяха разплатени под формата на авансови плащания на общините, въпреки че за същата процедура от 2012 г. се препоръчва санкция в одитния доклад. Съгласно правилата на ЕК общините следва да възстановят на Фонда средствата, които не са изразходвали навреме, след като са провели търгове. Определеният от ДФ „Земеделие“ срок е до 31 март 2014 г. общините да входират тръжната си документация, като в противен случай губят авансовите плащания. По-голямата част от общините изпълниха това условие. В договорите с всяка община има клауза за възстановяване на ДФ „Земеделие“ лихвите от авансови плащания, които са били по банков сметки до началото на проекта.

- Проблем възниква и при некоректно излагане на условията по проектите като например заявяване на ново оборудване, което в действителност е старо. По този начин цените, включени в проекта, се завишават в сравнение с реалните цени.

За да се избегне заявяване на по-висока

цена на оборудването от действителната, ДФ „Земеделие“ въведе изискването при подаване на документите за финансиране кандидатите да представят три независими оферти за всеки актив на стойност над 15 хил. евро. Друга мярка за ограничаване на този проблем е подписването на меморандум за сътрудничество между ДФ „Земеделие“ и Асоциацията на производителите на машини и съоръжения в Германия. Той регламентира обмен на актуална информация за поддържане на база данни на Фонда за действащите пазарни цени на внасяната в България немска селскостопанска техника и оборудване за хранително-вкусовата промишленост. Чрез базата данни на ДФ „Земеделие“ се определя пазарната стойност на активите, за които земеделските производители могат да получат финансиране по ПРСР за периода 2007-2013 г. Правилата на Програмата не допускат финансиране на разходи за закупуване на машини и оборудване над тяхната пазарна стойност. Германия е сред основните вносителите на земеделска техника в страната. През месец ноември 2009 г. ДФ „Земеделие“ подписа споразумение за сътрудничество с над 80 български фирми – производители, вносителите, дистрибутори и търговци на земеделска техника. Съгласно споразумението гоставчиците на земеделска техника предоставят на Фонда информацията относно базовите модели и цени на произвежданите или внасяните от тях машини и оборудване. С подаването на тази информация от фирмите ДФ „Земеделие“ по-лесно може да проследява достоверността и валидността на предоставяните оферти за доставка на техника по проекти по ПРСР.

Проекти, които се генерират от общините, също съдържат непазарни цени, които са два до пет пъти по-високи от пазарните. Подобни проекти са икономически нецелесъобразни. Съществуват и абсурдни ситуации. Например общини, които нямат изградена инфраструктура, но са постави-

Финанси и инвестиции

ли камери за видеонаблюдение, 80-годишен бонсай за 80 хил. лв. или пет фонтана по 200 хил. лв. всеки. Тази практика се наблюдава и по ОП "Регионално развитие". Цените на някои хидроенергийни проекти са били завишени с над 20 %. В МОСВ се преразглежда ценообразуването на голям брой проекти по ОП "Околна среда". Някои от проектите за пречиствателни станции и канализация са с многократно завишени разходи. За да се избегнат проблемите със завишените цени, следва да се определят ясни критерии за себестойност и да се препоръча използването на нови евтини технологии, които се прилагат в ЕС. Едно добро решение е в интернет да се посочват ориентировъчни цени за пътно, хидро- и жилищно строителство. Това може да се направи на страницата на МОСВ.

- По мерки 311 и 312 по ПРСР през 2012 г. са закупувани скъпи коли. В момента тези инвестиции са спрени от финансиране. Нормативната уредба на Програмата е изготвена така, че да допуска финансиране на скъпи автомобили без финансови ограничения. Нормативната уредба беше изменена и е определен таван на тези разходи до 47 000 лв. с ДДС. След приспадане на данъка и на 30 % от сумата, която бенефициентите трябва да осигурят сами, реално остават около 27 000 лв., които съгласно регламента се покриват от ЕФ.

- Много важен структурен проблем е разпокъсаността на собствеността върху земеделските земи. Той засяга негативно ефективността не само на земеделското производство, но и на преработвателната промишленост.

- Констатирани са случаи на заобикаляне на пределните суми за субсидиране по Програмата чрез свързани лица. За финансиране кандидатстват и получават различни фирми, които обаче водят до един и същи собственик. Например едната фирма кандидатства за финансиране на оборудване на колбасарски цех. Друга фирма по-

лучава финансиране за хладилна камера на колбасарски цех. В действителност всички средства отиват на едно и също място. Това противоречи на условията за получаване на европейско финансиране. По този начин се получават неправомерно помощи. В подобни случаи съответните органи следва да търсят отговорност от бенефициентите – възстановяване на полученото финансиране и налагане на глоби.

- Субсидиите за ниви са единствени плащания в земеделието, които се получават автоматично в зависимост от притежаваната земя. Те представляват единственото сигурно финансиране. Останалите субсидии се печелят чрез проекти. Констатирани са случаи, когато фермери вместо ниви са декларирали необработваема земя, като например сметище, каменна кариера или мотописта. Местните служители не реагират на неправилно представената информация. По този начин фермерите са получили субсидиране неправомерно. За решаването на подобен род проблеми ДФ "Земеделие" следва стриктно да следи и проверява предоставяната му при кандидатстване информация. Санкциите за наддеклариране на площи се утвържат от прежежданите на земеделските производители директни плащания на декар. Санкции се налагат и при установени разминавания в декларираните животни към датата на заявяването им и реално установените от Националната ветеринарномедицинска служба. В ДФ "Земеделие" – Разплащателна агенция проверките на декларираните обработваеми декари и плащанията се извършват на базата на Интегрираната система за администрация и контрол. Належало е изчистването на всички застъпвания на площ и изплащане субсидиите на декар на оцетените земеделски производители.

През 2009 г. беше извършена актуализация на 40 % от територията на страната с нови сателитни изображения, с което се обнови в срок забавената орто-

фото карта, което поставяше под заплаха изплащането на директните плащания на площ за 2009 г. Предприети бяха мерки за решаване на проблема със застъпванията на площите при декларирането на обработваемите земи, за които се изплащат европейските и национални субсидии. При старта на Кампанията за директни плащания`2010 на земеделските производители се предостави възможност да очертават своите площи директно в Интегрираната система за администриране и контрол на ДФ "Земеделие".

1.6. Проблеми по ОП „Човешки ресурси“:

- ЕК настоява за подобряване на работата и прозрачността в Агенцията по заетостта при управлението на средствата от ЕСФ в противен случай предупреждава, че може да спре финансирането след 2014 г. по ОП „Човешки ресурси“.

1.7. Проблеми по ОП „Конкурентоспособност“:

- Голяма част от проектите, които се одобряват по ОП „Конкурентоспособност“, не се реализират поради липса на собствени средства от страна на фирмите. По различните грантови схеми те са между 5 и 10 %. За да решат този проблем българските власти си поставят за цел да договорят финансов ресурс с 5-8 % по-голям от бюджетираните средства по Програмата. Ако даден проект отпадне поради липса на собствено финансиране, със средствата по него се изпълнява друг проект. Същевременно по финансовите механизми по JEREMIE се предоставят гаранции, за да могат фирмите, които не разполагат с обезпечение, също да получат кредити за реализиране на своите проекти. Много фирми обаче се отказват от реализацията на проекти по Програмата в края на срока за изпълнение на съответния проект и това затруднява прехвърлянето на

средства на следващ проект от резервния списък.

1.8. Проблеми при реализацията на инфраструктурни проекти по ЕФ:

- При част от проектите от този тип е ниско качеството на проектирането. Това налага препроектиране при реализацията на проекта. По този начин се дава основание на изпълнителите да завишават стойността на проекта. Препроектирането води и до забавяне в реализацията на проекта.

- Друг проблем, който забавя реализацията на инфраструктурните проекти, е отчуждаването на терени за изграждането им. По закон обжалването спираше изпълнението на проекта до получаването на съдебно решение. Необходими бяха законодателни промени за премахване на тази пречка за изпълнение на проектите в срок, т.е. строителството да може да започне паралелно с процедурата по обжалване от бенефициента на обезщетението. Изменението на Закона за държавната собственост от 2010 г. позволява, ако се обжалва само размера на парично обезщетение, жалбата да не спира отчуждаването на имота. Подобни мерки са предприети и в Словакия. Тук следва да се отбележи, че това решение е подложено на голяма критика в Словакия.

Принудителното отчуждаване е един от способите, при които държавата придобива собствеността на частни имоти. Това може да стане единствено срещу предварително и равностойно обезщетение под формата на имот или пари. Принудителното отчуждаване се използва често – за изграждането на магистрала, пътища и друга инфраструктура. Друг проблем при отчуждаването на имоти е, че през последните години това се превърна в източник на значителен доход за лица, които разполагат с информация кои

терени ще се отчуждават. Така масово се изкупуват земи на ниски стойности. При отчуждаването се получават или по-добри имоти, или няколко пъти по-високи цени. Необходимостта от адекватно обезщетяване поражда конфликти, като води до заведени дела от собствениците срещу държавата и тя е принуждавана да покрива по-големи обезщетения от пазарната стойност на отчуждените терени. Държавният интерес при изграждане на инфраструктурни проекти не е добре защитен. Процедурите по принудителното отчуждаване са уредени в Закона за държавната собственост в Глава „Принудително отчуждаване на имоти – частна собственост, за държавни нужди“ (Закон за държавната собственост). Според чл. 32, ал. 2 равностойното парично обезщетение се определя в съответствие с предназначението на имотите преди влизането в сила на подробния устройствен план въз основа на пазарните цени на имоти с подобни характеристики, намиращи се в близост до отчуждавания. Много е важно да се направят изменения в Закона за държавната собственост. Те следва да бъдат по посока по-конкретно дефиниране на параметрите за определяне на размера на обезщетението при отчуждаване на земи за общественозначими цели. Би могла да се определи долна и горна граница за оценка на отчуждаваните имоти. Въвеждането на максимална цена за отчуждени земи ще попречи на незаконните имотни сделки. Логично е собствениците на такива имоти да бъдат обезщетявани с равностойни имоти в същото землище.

- Оценките за влиянието на изграждането на проекта върху околната среда също водят до забавяне в реализацията му. Това може да е породено от завеждането на дела от екологични организации, което спира реализацията на проектите. При магистрала „Струма“ например по ис-

кане на екологични организации бяха разработени нови варианти за трасето ѝ. Това също удължава срока за изпълнение на проекта.

Тук следва да се отбележи, че България за първи път получи официално предупреждение за спиране на всички ЕФ. Европейският парламент прие препоръка, в която призовава ЕК „да възприеме решителна позиция по отношение на България и сериозно да разгледа въпроса дали (...) изобщо е възможно използването на средства на Общността съгласно правилата“ (Доклад относно освобождаването от отговорност във връзка с изпълнението на общия бюджет на Европейския съюз за финансовата 2012 година, раздел III — Комисия и изпълнителни агенции, Европейски парламент, (COM(2013)0570 – C7-0273/2013 – 2013/2195(DEC)), Комисия по бюджетен контрол, 24.3.2014 г., с. 78-79). Тази препоръка няма законодателна стойност.

Описаните проблеми и предизвикателства разкриват и редица възможности за тяхното преодоляване. Основен инструмент за това остава последователното изучаване на добри практики и адаптиране на решения на възникнали аналогични проблеми, особено от първите десет страни – членки от ЦИЕ от последното разширяване на ЕС. Друг начин за постигане на тази цел е и насърчаване на използването на инструменти като публично–частно партньорство при реализацията на проекти по ЕФ за постигане на интегриран икономически и социален ефект, както и за поддържане на действията за изграждане и повишаване на капацитета и придобиване на практически умения от страна на бенефициентите. От изключително значение е да се докладва без закъснение на ЕК за нарушения и измами независимо дали става въпрос за подозрения или съществуват доказателства за това. Следва да се изготвят ясни дефиниции за тях, и ин-

струкции относно процедурите, които да се изпълняват при отчитането им.

2. Насоки за усвояването на средствата от структурните фондове в България през програмния период 2014-2020 г.

Получаването на средства от СФ на ЕС през програмния период 2014-2020 г. ще е обвързано с наличието на национални стратегии, ориентирани към измерими икономически и социални резултати, и ще зависи от спазването на финансова дисциплина и от ефективността на системата за обществени поръчки.

Страната ни закъснява с изпълнението на предварителните условия, от които зависи отпускането на европейско финансиране след 2016 г. Не са приети стратегически документи в областта на здравеопазването, образованието, транспорта, оценка на риска при природни бедствия, енергийна ефективност, научни изследвания, отпадъци и т.н. Сроковете са удължени до средата на 2014 г. Във водния сектор следва да се намери справедлив механизъм за определяне на цената на водата до края на 2015 г.

Препоръките на ЕК за програмния период 2014-2020 г. към България са инвестициите, финансирани със средства от СФ, да не се насочват в твърде много области. Необходимо е засилване на регионалния подход. Следва да бъдат завършени национални стратегии в ключови сектори като здравеопазване и административна реформа. При изготвянето на споразумението за партньорство като основен недостатък се изтъква отсъствието на ясни приоритети и план за тяхното постигане. Мерките следва да са съпроводени от ясни ключови действия, които ще се предприемат, например по отношение на секторите здравеопазване, транспорт и енергетика. Колкото по-голяма е концентрацията на ресурси,

толкова по-силно ще бъде въздействието върху икономическия растеж от ЕФ, по които се предоставя по-голям размер финансиране в сравнение с предходния програмния период. ЕК настоява за увеличаване на средствата за транспортна инфраструктура, като се имат предвид значението ѝ за икономическото развитие и нуждите на страната ни. В противен случай ще се наложи да се намерят алтернативни източници на финансиране от гържавния бюджет или публично-частно партньорство. ЕК има резерви по отношение на ОП „Наука и образование“, тъй като счита, че няма достатъчен административен капацитет. По отношение на тази програма биха могли да се дадат препоръки да се финансират проекти и дейности, които имат връзка с потребностите на пазара на труда. ЕК препоръчва новата ОП „Добро управление“ да се финансира само от ЕСФ, а не както е предложено от два фонда. Аргументите са, че по този начин ще се улесни нейното изпълнение. ЕК е против разпределянето на ЕФ между много и различни дейности и настоява за концентрация в няколко основни дейности, които ще доведат до икономически растеж. Така например България отстоява финансирането на 67 града по новата ОП „Региони в растеж“. Аргументите на българската страна са, че нивото на развитие на българските региони предполага по-съществено подпомагане на по-голям брой населени места, за да отбележат те напредък по-бързо. Регионите са много изостанали и следва да бъдат подпомогнати по-равномерно. Позицията на ЕК е, че това ще доведе до разпиляване на помощта. Тя настоява за по-голяма концентрация на усилията и ограничаване на техния брой до 7 центъра за икономически растеж, които да „изгърпат“ след себе си населените места около тях. Това са градовете от първо и второ ниво или седемте най-големи града. През есента на 2013 г. ЕК се съгласи да бъдат включени и градовете от трето

Финанси и инвестиции

ниво и броят им нарасна до 36. ЕК изказва притеснения и относно изразходването на финансов ресурс за местни пътища от всякаква категория, както и за туризма като цяло и развитието на културни и исторически обекти.

Проблеми при усвояване на европейските средства в областта на туризма съществуват още при ПФ. Средства по проекти се насочват към региони, които не следва да получават финансиране. Например някои от подкрепените проекти за селски туризъм са разположени в традиционни туристически дестинации – Поморие, Приморско, Сангански, Несебър, Банско, Синеморец и др., в които туризмът и свързаните дейности са сред основните източници на доходи. Географското фокусиране на подкрепата в тези райони води до намаляване на въздействието на Програма САПАРД в дългосрочен план. Това в голяма степен доведе до спиране на част от финансирането по САПАРД. НПРЗСР дава регионален приоритет на инвестиции в изостаналите селски райони. Въпреки това не съществува ефективен механизъм за насочване на средствата към определените като приоритетни области. Като резултат разпределението на средствата по райони се насочва към по-развитите селища и се определя изцяло от ефективното търсене на инвестиционна помощ. Представените от изостанали селски райони проекти са малко на брой и не отговарят на критериите, т.е. в тези изостанали селски райони няма капацитет за разработването и изпълнението на проекти. Беше увеличена максималната сума на кандидатстващите проекти от 200 на 500 хил. евро, което всъщност покачи търсенето на подкрепа за инвестиции в туризма в населени места, които са традиционни туристически дестинации. Освен това беше разширен и географският обхват на мярката, като са включени като допустими и три градски района на страната (Благодеевград, Кюстендил, Смолян).

Следва да се отбележи, че подпомагането на инвестиции в селски туризъм в градски зони изглежда твърде неподходящ подход.

ЕК изразява безпокойство и от влагането на средства във водна инфраструктура, като намира за неоправдано да се финансират проекти в населени места под 2 хил. жители със средства от ЕЗФРСР. Съгласно Договора за присъединяване България трябваше да е изградила пречиствателни станции в градовете с над 10 хил. жители до 2010 г., а в градовете с над 2 хил. жители до 2014 г. Това няма да бъде изпълнено.

Тази практика съществува още при изпълнението на ПФ. По ИСПА са финансирани проекти за водоснабдителната система на малки населени места, които не отговарят на критериите за икономическа ефективност¹. В градовете, където действително съществува реална необходимост, не са насочвани ресурси. По този начин не са изпълнени целите до 2010 г. в България да няма населено място с над 10 хил. жители без пречиствателна станция. Финансово необосновано е инвестирането на значителни финансови средства в някои села например, където и разходите за последваща поддръжка са значителни. В същото време общинският център не разполага с напълно изградена канализация. За изцяло неприоритетни дейности в МОСВ през последните няколко години са били изразходвани над 700 млн. лв. по ИСПА и ОП „Околна среда“. Част от заем от ЕИБ в размер на 1 млрд. евро се използва за изграждане на пречиствателните станции за населени места с над 10 хил. жители. Повече от 70 пречиствателни станции не са построени. 150 млн. евро са необходими, за да се построят и довършат регионалните гепа за отпадъци. Променя се подходът за отпус-

¹ Стандартът на ЕК за икономическа ефективност на воден проект е 500 евро на жител. В някои села стойността на проекти за прокарване на канализация и построяване на пречиствателна станция достига 18 027 лв. на човек.

кане на средства. Вече не се прилага състезателен принцип при кандидатстване от общините, а се отправят директни покани към най-проблемните населени места.

Разгледаните проекти, финансирани с европейски средства, не са приоритетните цели на ЕФ. В случая не става въпрос за неправилни приоритети. При положение, че икономиката на страната ни силно се нуждае от средствата от ЕФ, не би следвало да се допуска тези значителни по размер финансови ресурси да не се насочват в най-правилното им приложение, където ще създадат най-голяма добавена стойност и полза за обществото. Подобни прецеденти показват, че някои органи вземат неправилни решения за разпределяне на средствата. Те следва да се водят от приоритетите на насочване на европейското финансиране в НСРР. Това позволява отклоняване на средства към проекти, които намаляват реалния ефект от изпълнението на програмите.

В Споразумението за партньорство беше от съществено значение да се отчетат нуждите от финансиране на иновативни малки фирми и резултатите от прилагането на инструментите за финансов инженеринг за периода 2007-2013 г. Докато ЕК настоява за засилване на финансовия инженеринг, плановете на българската страна са да се намали тройно това финансиране. Също така се предвижда управлението на тези фондове да се поеме от български банки, а не от ЕИФ, както през предходния програмен период. За да завърши извеждането от експлоатация на атомни мощности в АЕЦ „Козлодуй“, страната ни следва да отговори на определени условия, включително и пълно транспониране на Директивата за ядрена безопасност в националните закони, както и да представи подробни планове за извеждане от експлоатация на част от ядрените мощности.

В обобщение могат да се изведат няколко основни направления, по посока на

които България следва да насочи своите усилия към:

- преодоляване на закъсненията за стартиране на програмите,
- своевременно разработване на проекти,
- разработване на ясни процедури и механизми за координация и контрол на изпълнението,
- политика на прекратяване на текучеството на квалифицирани кадри,
- укрепването на регионалния капацитет за управление на ЕП.

Заключение

Използването на ЕФ е една много ефективна форма на финансиране на българската икономика, възможностите на която трябва да се използват в максимална степен за повишаването на икономическия растеж и заетостта в България. Страната ни се намира на едно от последните места по усвояване на СФ. По тази причина е необходимо да се предприемат мерки за преодоляване на съществуващите проблеми на всички нива на протичането на процеса на изпълнение на ЕП, което ще позволи повишаване на степента на усвояемост. От анализа, извършен в статията, е видно, че съществуват проблеми, както пред бенефициентите, така и пред държавната администрация. Проблеми възникват по всички ОП, на различни етапи от изпълнение на проектите. Много от разгледаните проблеми не са специфични само за България, а се срещат и в други страни членки на ЕС. В тази връзка от съществено значение за преодоляването на възникващите проблеми е заимстването на добри практики при усвояване на фондовете на ЕС в други страни членки. Следва да се приложат решенията в други страни на сходни проблеми, възникващи и в нашата страна. С максимално прозрачни процедури, ефективно прилагане на европейските регламенти, опростяване на документацията и електронизация на

Финанси и инвестиции

процедурите могат да се избегнат незаконните практики.

Цитирани източници:

Годишен доклад за дейността и финансов отчет на Фонд за органите за местно самоуправление в България ФЛАГ ЕАД за 2011 г., с. 5.

(Godishen доклад za deynostta i finansov otchet na Fond za organite za mestno samoupravlenie v Bulgariya FLAG EAD za 2011 g., s. 5)

Годишен доклад за дейността и финансов отчет на Фонд за органите за местно самоуправление в България ФЛАГ ЕАД за 2012 г., с. 4.

(Godishen доклад za deynostta i finansov otchet na Fond za organite za mestno samoupravlenie v Bulgariya FLAG EAD za 2012 g., s. 4)

Доклад относно освобождаването от отговорност във връзка с изпълнението на общия бюджет на Европейския съюз за финансовата 2012 година, раздел III — Комисия и изпълнителни агенции, Европейски парламент, (COM(2013)0570 – C7-0273/2013 – 2013/2195(DEC)), Комисия по бюджетен контрол, 24.3.2014 г., с. 78-79.

(Doklad otnosno osvobozhdavaneto ot otgovornost vav vrazka s izpalnieneto na obshtiya byudzhnet na Evropeyskiya sayuz za finansovata 2012 godina, razdel III — Komisiya i izpalnitelni agentsii, Evropeyski parlament, (COM(2013)0570 – C7-0273/2013 – 2013/2195(DEC)), Komisiya po byudzhneten kontrol, 24.3.2014 g., s. 78-79)

Закон за държавната собственост, Обн. ДВ. бр. 44 от 21 Маѐ 1996 г.

(Zakon za darzhavnata sobstvenost, Obn. DV. br. 44 ot 21 May 1996 g.)

ПМС № 112 от 04.06.2010 г. за създаване на Централен орган за обществени поръчки за нуждите на органи на изпълнителната власт, с. 1.

(PMS № 112 ot 04.06.2010 g. za sazdavane na Tsentralen organ za obshtestveni porachki za nuzhdite na organi na izpalnitelnata vlast, s. 1)

Решение на МС № 312/2002 за приемане на стратегия за участие на България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС, с. 8.

(Reshenie na MS № 312/2002 za priemane na strategiya za uchastie na Bulgariya v Strukturnite fondove i Kohezionniya fond na ES, s. 8)